

Кримінальна відповідальність нотаріусів та державних реєстраторів за неправомірні дії у сфері державної реєстрації

Антон Олександрович Байда*

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Харків, Україна*

**e-mail: a.o.bayda@nlu.edu.ua*

Софія Олександрівна Усова

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Харків, Україна*

Анотація

Актуальність теми обумовлена глобальними викликами цифровізації та рейдерських загроз, що впливають на економічну безпеку держави. Дослідження присвячено проблемам кримінально-правової кваліфікації несанкціонованих дій з інформацією в державних реєстрах, відповідальність за які передбачена статтею 362 Кримінального кодексу України, крізь призму судової практики, відображеної в рішеннях Єдиного державного реєстру судових рішень. Метою роботи є комплексний аналіз колізій для формулювання рекомендацій. У ході дослідження використано догматичний, порівняльно-правовий та емпіричний методи. Наукова новизна полягає в оригінальному аналізі протиправних дій нотаріусів та реєстраторів як учасників рейдерських схем. У контексті зростання кіберзагроз в Україні аналіз справ виявив, що норма часто застосовується до посадових осіб за внесення неправдивих даних, що створює плутанину між кіберзлочинами та службовими зловживаннями. Проведений аналіз виявив колізії у тлумаченні суб'єкта, об'єкта, суб'єктивної та об'єктивної сторони правопорушення, зумовлені надмірною універсальністю норми, яка поєднує протидію кіберзлочинам із регулюванням службових зловживань. Дослідження, зберігаючи суто науковий характер, не спрямоване на критику законності судових рішень чи компетентності суддів, а зосереджується на доктринальному розборі норми в контексті правозастосовної практики. На нашу думку, це дає змогу оцінити ефективність судового контролю, розкрити вади чинного регулювання та обґрунтувати пропозиції щодо його вдосконалення, зокрема, відокремлення посягань на автоматизовані системи від перевищення повноважень, посилення дисциплінарної відповідальності та впровадження технічних механізмів превенції, таких як посилений

аудит доступу. Розглянуті питання підкреслюють важливість подальшого аналізу ефективності ст. 362 Кримінального кодексу України в чинній редакції, її ролі в підтримці правопорядку та забезпеченні захисту прав суб'єктів професійної діяльності від необґрунтованого кримінального переслідування. Аналіз ураховує міжнародний досвід, наприклад Індонезії, де відповідальність обмежується доведеним умислом. У результаті доведено необхідність диференціації норм. Перспективи пов'язані з інтеграцією міжнародного досвіду для удосконалення регулювання.

Ключові слова: кримінальна відповідальність нотаріусів та державних реєстраторів; перевищення повноважень; несанкціоновані дії; правова визначеність; інформаційна безпека; державні реєстри.

Criminal Liability of Notaries and State Registrars for Unlawful Actions in the Field of State Registration

Anton O. Bayda*

Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine
e-mail: a.o.bayda@nlu.edu.ua

Sofia O. Usova

Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine

Abstract

The relevance of the topic is due to global challenges of digitalization and raider threats that affect the economic security of the state. The article is devoted to the problems of criminal-law qualification of unauthorized actions involving information in state registers, liability for which is provided in Art. 362 of the Criminal Code, examined through the lens of judicial practice reflected in the decisions of the Unified State Register of Court Decisions. The aim is a comprehensive analysis of collisions for formulating recommendations. The dogmatic, comparative-legal, and empirical methods were used. The scientific novelty lies in the original analysis of unlawful actions of notaries and registrars as participants in raider schemes. In the context of the growing cyber threats in Ukraine, the analysis of cases revealed that the norm is often applied to officials for entering false data, which creates confusion between cybercrimes and official abuses. The conducted analysis reveals inconsistencies in the interpretation of the subject, object, subjective and objective elements of the offense, caused by the excessive universality of the provision, which combines combating cybercrime with the regulation of official misconduct. The study, while maintaining a purely academic character, is not aimed at criticizing the legality of court decisions or the competence of judges, but focuses on the doctrinal analysis of the norm in the context of its practical application. In our view, this makes it possible to assess the effectiveness of judicial

oversight, reveal the shortcomings of current regulation, and substantiate proposals for its improvement - in particular, separating offenses against automated systems from abuse of authority, strengthening disciplinary liability, and introducing technical mechanisms of prevention, such as enhanced access auditing. The issues considered emphasize the importance of further analyzing the effectiveness of Art. 362 of the Criminal Code in its current version, its role in maintaining the rule of law, and ensuring the protection of the rights of professional actors from unjustified criminal prosecution. The analysis takes into account international experience, for example, Indonesia, where liability is limited to proven intent. As a result, the necessity of differentiating norms has been proven. Prospects are related to the integration of international experience for improving regulation.

Keywords: criminal liability of notaries and state registrars; abuse of authority; unauthorized actions; legal certainty; information security; state registers.

Вступ

У сучасних умовах розвитку інформаційних технологій та цифровізації адміністративних процедур кримінально-правова охорона автоматизованих систем опрацювання інформації набуває критичного значення для забезпечення економічної безпеки держави, особливо у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, де зловживання доступом уповноваженими особами, такими як нотаріуси та державні реєстратори, створюють значні ризики для правопорядку та інвестиційного клімату, як це неодноразово підкреслюється в доктрині кримінального права України та правозастосовній практиці [1 с. 333; 2 с. 282]. Проведеним нами оглядом нормативно-правової бази та наукових джерел встановлено, що універсальність ст. 362 Кримінального кодексу України (далі – КК України), яка передбачає відповідальність за несанкціоновані дії з інформацією, що оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах чи комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї, – зумовлює суттєві колізії в кваліфікації дій реєстраторів та нотаріусів, адже санкціонований доступ часто трактується як перевищення повноважень, що призводить до необґрунтованої криміналізації професійної діяльності, попри відсутність доведеної шкоди системі чи прямого умислу на заподіяння такої шкоди [3, с. 575; 4].

Актуальність проблеми зумовлена не лише зростанням кількості рейдерських захоплень, які, за даними правозастосовної практики, часто реалізуються через перекручування юридично значущої інформації в державних реєстрах, а й системними вадами законодавчого регулювання, де відсутність чітких критеріїв відмежування правомірних реєстраційних дій від злочинних створює простір для упередженості в кваліфікації, як це ілюструється

в коментарі до КК України, де об'єктивна сторона кримінального правопорушення трактується як несанкціонована зміна, знищення чи блокування інформації з обов'язковим урахуванням відсутності дійсного чи передбачуваного права на такі дії [4]. На нашу думку, така універсальність норми, що охоплює як класичні кіберпосягання, так і внутрішні зловживання уповноваженими особами, – на відміну від спеціалізованих конструкцій ст. 364 чи ст. 368 КК України про службові кримінальні правопорушення – перетворює ст. 362 КК України на інструмент, потенційно загрозливий для професійної діяльності нотаріусів та реєстраторів, де суб'єктом кримінального правопорушення є спеціальний суб'єкт із правом доступу, а форма вини – прямий умисел, що не завжди доводиться поза розумним сумнівом у справах про правопорушення [5, с. 125; 3, с. 576].

Метою дослідження є комплексний аналіз юридичної сутності та класифікації перевищення повноважень доступу до державних реєстрів у контексті ст. 362 КК України, з урахуванням судової практики та доктринальних підходів, для формулювання конкретних рекомендацій щодо вдосконалення кримінально-правового регулювання, спрямованих на усунення колізій між охороною комп'ютерної інформації та захистом професійної діяльності уповноважених осіб. Для досягнення мети поставлено такі завдання: по-перше, тлумачення ключових конструкцій норми крізь призму коментаря та профільних законів; по-друге, класифікація зловживань за суб'єктом, об'єктом посягання та формою вини на основі емпіричного огляду судових рішень; по-третє, оцінка проблем кваліфікації в практиці з урахуванням відсутності єдиної доктрини; по-четверте, обґрунтування напрямів реформування, включаючи декриміналізацію правопорушень та введення превентивних технічних механізмів. Методологічна основа включає догматичний, порівняльно-правовий та емпіричний методи, з формуванням вибірки релевантних справ.

Наукова новизна дослідження полягає в оригінальному авторському аналізі протиправних діянь державних реєстраторів та нотаріусів як учасників рейдерських схем, з акцентом на механізми перекручування інформації в реєстрах, та в пропозиціях щодо розширення кола спеціальних суб'єктів ст. 367 КК України за рахунок осіб, що надають публічні послуги, а також посилення санкції ч. 2 ст. 358 КК України для адекватної кваліфікації необережних порушень.

Матеріали та методи

Методологічна основа дослідження кримінально-правових аспектів зловживань доступом до державних реєстрів, зокрема застосування ст. 362 КК України до дій нотаріусів та державних реєстраторів, ґрунтується на

комплексному поєднанні загальнонаукових та спеціальних юридичних методів, спрямованих на отримання нових доктринальних результатів щодо вдосконалення регулювання несанкціонованих дій з інформацією в автоматизованих системах, з урахуванням специфіки електронних реєстрів як Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (далі – ЄДР) [6]. Проведеним нами аналізом встановлено, що вибір методів зумовлений необхідністю систематизації теоретичних конструкцій складу кримінального правопорушення, оцінки практичних колізій правозастосування та формулювання рекомендацій для законодавчого уточнення, що відповідає принципам криміналістики як науки, де домінують логіко-юридичні підходи до тлумачення норм.

Основні етапи наукової роботи включали, по-перше, теоретичний аналіз нормативно-правової бази, де застосовувався догматичний метод для тлумачення диспозиції ст. 362 КК України, її зіставлення з профільними нормами Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 р. № 755-IV (далі – Закон про реєстрацію) [7] та Закону України «Про нотаріат» від 02.09.1993 р. № 3425-XII (далі – Закон про нотаріат) [8], із метою виявлення колізій між формальним змістом «несанкціонованих дій» та їх інтерпретацією в доктрині, що дозволило конкретизувати юридичну сутність перевищення повноважень як виходу за межі обсягу та мети доступу; по-друге, емпіричний етап, спрямований на збір та класифікацію матеріалів судової практики, де стратегія формування вибірки базувалася на критеріях релевантності – відбір справ за частинами 1–3 ст. 362 КК України, пов'язаних із доступом до державних реєстрів (ЄДР, державного реєстру речових прав на нерухоме майно), з фокусом на суб'єктах як нотаріусах та реєстраторах, за період 2022–2025 рр., з урахуванням доступності ухвали та вироків у Єдиному державному реєстрі судових рішень (далі – ЄДРСР), що забезпечило репрезентативність вибірки з п'яти ключових справ, обраних за принципом «типовість проблеми» (відсутність доведеного умислу чи шкоди); по-третє, порівняльно-правовий метод для зіставлення конструкції ст. 362 КК України з суміжними нормами про службові кримінальні правопорушення (статті 364, 368 КК України); по-четверте, синтетичний етап для формулювання напрямів удосконалення, де логічний метод дозволив систематизувати проблеми кваліфікації (об'єктивна та суб'єктивна сторони) та запропонувати законодавчі уточнення, такі як уведення окремої норми для зловживань уповноваженими особами.

Експериментальна база дослідження включала первинні джерела – нормативні акти (КК України, профільні закони), доктринальні матеріали (комен-

тар до ст. 362 КК України, публікацію О. В. Дудорова, Д. В. Каменського, С. С. Титаренка,) та емпіричні дані – судові рішення з ЄДРСР, з використанням ключових слів для пошуку («несанкціоновані дії», «ст. 362 КК», «державні реєстри», «нотаріус», «державний реєстратор»), що забезпечило об'єктивність відбору без суб'єктивних упереджень, – на нашу думку, така база, поєднана з методами контент-аналізу ухвали та вироків для виявлення патернів тлумачення (наприклад, частота доведення умислу – лише в 20 % кейсів), дає можливість отримати нові результати щодо ризику криміналізації професійної діяльності та обґрунтувати рекомендації для уніфікації практики через постанови Пленуму Верховного Суду.

Загалом, обрані методи та етапи відповідають стандартам криміналістичних досліджень, забезпечуючи не лише описову, а й прогностичну спрямованість, з фокусом на баланс між охороною інформаційної безпеки та захистом прав суб'єктів, що є ключовим для подальшого розвитку доктрини кримінального права України.

Результати та обговорення

Несанкціоновані дії з доступом до державних реєстрів: юридична сутність та проблеми кваліфікації

Правова природа зловживань доступом до державних реєстрів у контексті кримінально-правового регулювання виявляється значно складнішою, ніж може здаватися на перший погляд, особливо з огляду на специфіку електронних систем обробки інформації, що інтегровані в адміністративно-господарські відносини. У теорії кримінального права традиційно панують чіткі конструкції складу кримінального правопорушення що забезпечують однозначність кваліфікації, проте коли йдеться про автоматизовані реєстри, механізм правозастосування набуває додаткових шарів складності, пов'язаних із делегуванням доступу уповноваженим особам, таким як нотаріуси чи державні реєстратори, які, діючи в межах наданих повноважень і використовуючи офіційні ключі доступу до реєстрів, все ж можуть опинитися в статусі підозрюваних у кримінальному провадженні [9]. Проведеним нами оглядом доктрини та практики встановлено, що така ситуація породжує парадокс: виконання дій, прямо передбачених законодавством, супроводжується ризиком інкримінації несанкціонованого втручання, що підкреслює розбіжність між формальним правом і його інтерпретацією в правозастосуванні. Серед вчених-криміналістів немає одностайності щодо меж тлумачення санкціонованого доступу, що лише посилює неоднозначність кваліфікації.

Така колізія одразу ж породжує фундаментальне питання: що саме розуміється під «несанкціонованими діями» в диспозиції ст. 362 КК України,

де формулювання охоплює «несанкціоновані дії з інформацією, яка обробляється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї». У доктрині кримінального права України, зокрема в коментарі до КК України, під санкціонованими діями зазвичай трактують вчинки, що виходять за межі обсягу наданих повноважень або суперечать цілям доступу, визначеним профільним законодавством чи посадовою інструкцією [4], наприклад, нотаріус, маючи законний доступ до реєстру, при використанні цього доступу для внесення змін на підставі завідомо підроблених документів, може бути кваліфікований як суб'єкт, що вчинив несанкціоноване втручання [10; 11, с. 311]. На теоретичному рівні таке трактування виглядає однозначним і логічним, однак, у правозастосовній практиці поняття несанкціонованих дій розширюється настільки, що охоплює й дії осіб з офіційним доступом, не пов'язані з явним перевищенням, тож, виникає суттєва невідповідність між формальними вимогами закону та їх інтерпретацією: наявність санкціонованого доступу не завжди виключає кримінальну відповідальність, що ілюструє типову проблему надмірної гнучкості законодавчих формулювань.

Для глибшого осмислення цієї проблеми доцільно зіставити норми КК України з положеннями профільного Закону про реєстрацію, де чітко окреслено обов'язки нотаріуса: перевірка наявності та форми документів, засвідчення справжності підписів та здійснення реєстраційної дії [7; 12], – законодавець не накладає на нотаріуса обов'язок проводити глибоку перевірку достовірності змісту кожного документа по суті, обмежуючись формальними аспектами. Саме тут виявляється ключова невідповідність: органи досудового розслідування можуть інтерпретувати таке «формальне внесення змін» як умисне перевищення повноважень, попри те, що нотаріус фактично обмежився виконанням передбаченої процедури, водночас судова практика частково нівелює цю суперечність через акцент на суб'єктивній стороні кримінального правопорушення, де якщо дії позбавлені прямого умислу на заподіяння шкоди чи зловживання, склад кримінального правопорушення за ст. 362 КК України може вважатися відсутнім, що дозволяє судам маневрувати між формальним і матеріальним методами кваліфікації, забезпечуючи певний баланс у правозастосуванні [10].

Аналізуючи судові справи за ст. 362 КК України, ми доходимо висновку, що формулювання норми породжує значну неоднозначність у практичному застосуванні, – універсальність цієї норми намагається охопити як класичні випадки несанкціонованого проникнення ззовні (хакерські атаки), так і перевищення повноважень із боку осіб з офіційним доступом, що зумовлено,

по суті, відсутністю в КК України окремої спеціалізованої норми, яка регулювала б виключно зловживання доступом уповноваженими особами – на відміну від норм про службові кримінальні правопорушення, як-от ст. 364 чи ст. 368 КК України [5, с. 125–126]. Унаслідок цього виникає змішання доктринальних понять: злам системи ззовні однозначно кваліфікується як кримінальне правопорушення, тоді як дія «зсередини» – коли уповноважена особа виконує процедуру не так, як слід – уже не є настільки очевидною, при цьому для кваліфікації за ст. 362 КК України, як зазначає доктрина, обов'язковим є прямий умисел на вчинення несанкціонованих дій, оскільки саме суб'єктивна сторона стає визначальним критерієм для відмежування правомірної поведінки від злочинної [4]. Подібні колізії ілюструють типову ваду сучасного кримінального права України – надмірну гнучкість законодавчих формулювань, що надають широкий простір для дискреційних тлумачень, де кожна сторона процесу – від слідчого, який прагне довести вину, до захисту, що доводить відсутність складу кримінального правопорушення, – намагається скористатися цією гнучкістю на свою користь, усе це відбувається на тлі браку єдиної судової практики.

Саме тому аналіз ст. 362 КК України в контексті доступу до державних реєстрів набуває критичного значення для доктрини. На нашу думку, ця норма перетворилася на інструмент, що потенційно загрожує професійній діяльності осіб, задіяних у реєстраційних процедурах щодня, отже, ми стикаємося не лише з теоретичною проблемою тлумачення, а й із практичним викликом забезпечення захисту прав суб'єктів у сфері професійної діяльності, де межа між законністю та кримінальною відповідальністю виявляється надто тонкою, що вимагає подальшого доктринального та законодавчого вдосконалення для забезпечення принципу правової визначеності.

Судова практика і проблеми застосування права

Проблема кримінальної відповідальності нотаріусів та державних реєстраторів за несанкціоновані дії з інформацією, передбачені ст. 362 КК України, виявляється значно глибшою, ніж може здаватися на перший погляд, особливо в контексті інтеграції електронних реєстрів у систему адміністративно-господарських відносин. У правозастосовній практиці санкціонований доступ, наданий державою, часто стає підставою для кваліфікації кримінального правопорушення, коли реєстраційні дії, виконані в межах повноважень, опиняються під підозрою через зовнішні конфлікти чи заяви третіх осіб [9; 13]. Проведеним нами оглядом судових рішень встановлено, що така неоднозначність виникає через розширене тлумачення поняття «несанкціонованих дій», яке охоплює як явні зловживання, так і рутинні процедури, визначені Законом про реєстрацію [7].

Для ілюстрації цих колізій доцільно розглянути низку конкретних судових рішень, що демонструють варіативність підходів до оцінки санкціонованого доступу, суб'єктивної сторони правопорушення та причинно-наслідкового зв'язку дій із наслідками. По-перше, справа № 352/446/22 (вирок Тисменицького районного суду від 16.11.2023): обвинувачення державному реєстратору (ОСОБА_7) та директору ТОВ (ОСОБА_6) за ч. 3 ст. 362 та ч. 3 ст. 365² КК України було винесено на підставі незаконного внесення ними змін до ЄДР щодо учасників ТОВ «Оріана-Еко». Прокуратура кваліфікувала такі дії як несанкціоновані, що потягли істотну шкоду, проте суд встановив, що доступ здійснювався через офіційний логін, умисел на неправомірну вигоду чи змову відсутній, а шкода не доведена, – виправдувальний вирок підкреслює типову проблему розширеного тлумачення «несанкціонованих дій» для дій у межах повноважень. По-друге, справа № 601/388/23 (вирок Кременецького районного суду від 11.02.2025): державному реєстратору (ОСОБА_3) інкриміновано ч. 1 ст. 362 КК України за несанкціоновану зміну статутного капіталу та складу засновників ТОВ «Європа» без належних документів. Суд визнав винуватість особи на підставі доведеного умислу на самостійну сплату адміністративного збору та відсутність зупинення розгляду документів, що суперечило ст. 27 Закону про реєстрацію, з призначенням штрафу в розмірі 37 400 грн, що ілюструє фіксацію кримінальної відповідальності за порушення процедурних норм, хоча ігнорування формальних вимог до перевірки документів залишається спірним, оскільки законодавець не покладає на реєстратора обов'язку встановлювати істину змісту поданих матеріалів. По-третє, справа № 335/7099/25 (ухвала Вознесенівського районного суду від 29.07.2025): у межах досудового розслідування за ч. 1 ст. 362 КК України приватному нотаріусу (ОСОБА_5) висунуто обвинувачення у зміні відомостей про ТОВ «ІНФОРМАЦІЯ_1» (зокрема, статутного капіталу, структури власності та виключення засновника) без належних документів, – слідчі органи отримали доступ до журналу нотаріальних дій, однак на стадії розслідування вина не доведена, оскільки подані документи (рішення учасника, протокол зборів, структура власності) відповідали вимогам Закону про нотаріат, що демонструє проблему суб'єктивного тлумачення слідчими формально правильних дій як несанкціонованих без урахування відсутності умислу. По-четверте, справа № 334/619/23 (вирок Ленінського районного суду м. Запоріжжя від 17.06.2024): державному реєстратору (ОСОБА_3) інкриміновано ч. 3 ст. 365² та ч. 3 ст. 362 КК України за здійснення реєстрації права власності на квартиру за ОСОБА_8 на підставі договору 1999 р., не посвідченого нотаріально, – виправдувальний вирок обґрунтовано відсутністю умислу, корисливого мотиву, тяжких наслідків та несанкціонованих дій, оскільки дії базувалися на відповідних документах,

перевірка достовірності яких не входила до обов'язків реєстратора, а шкода не доведена, що, на нашу думку, підкреслює необхідність акценту на суб'єктивній стороні для уникнення необґрунтованого переслідування. По-п'яте, справа № 331/1475/19 (вирок Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 29.09.2022): реєстратору (ОСОБА_11) пред'явлено обвинувачення за ч. 3 ст. 365² та ч. 3 ст. 362 КК України за реєстрацію права власності на об'єкт незавершеного будівництва та квартиру без належних документів на землю, а також внесенні змін до ЄДР на підставі підроблених документів, – виправдувальний вирок обґрунтовано відсутністю складу кримінального правопорушення через зловживання, шкоду чи умисел, шкода не доведена, що, подібно до попереднього кейсу, ілюструє відмежування професійних дій від злочинних за відсутності матеріальних елементів складу. Наведені приклади свідчать про наступну тенденцію: кримінальне право часто застосовується до ситуацій, ближчих до цивільно-правових чи адміністративних спорів, де нотаріуси та реєстратори опиняються об'єктами необґрунтованого переслідування через універсальність ст. 362 КК України.

Щоб систематизувати виявлені проблеми, проаналізуємо елементи складу кримінального правопорушення за ст. 362 КК України крізь призму наведених судових рішень – це дасть можливість виявити доктринальні та практичні суперечності, як зазначається в науковій статті О. О. Дудорова, Д. В. Каменського, С. С. Титаренка, де підкреслюється вимога сукупності всіх елементів складу для застосування норми [5, с. 119].

По-перше, об'єкт кримінального правопорушення – нормальне функціонування електронних систем і комп'ютерної інформації, – у жодному з розглянутих кейсів система не була виведена з ладу, заблокована чи знищена, реєстр функціонував штатно, отже, об'єкт посягання не постраждав, що виключає наявність складу кримінального правопорушення [4].

По-друге, предмет кримінального правопорушення – комп'ютерна інформація у державних реєстрах, – відомості ЄДР можуть вважатися предметом, проте нотаріус чи реєстратор не створює їх довільно, а лише переносить дані з поданих документів, відповідальність за зміст несе заявник, практика у вищезгаданих справах підтверджує: проблема полягала в достовірності документів, а не в самому факті реєстраційної дії.

По-третє, об'єктивна сторона – несанкціоновані дії з інформацією, – коментар до КК України трактує такі дії як ті, на які особа не має жодного права [4], проте нотаріус діє на підставі Закону про нотаріат та Закону про реєстрацію, маючи офіційний доступ, отже, його дії санкціоновані, розширене тлумачення у справах № 335/7099/25 та № 601/388/23 суперечить прин-

ципу правової визначеності, на нашу думку, це створює ризик криміналізації рутинних процедур.

По-четверте, суб'єктивна сторона – прямий умисел на вчинення несанкціонованих дій, – у справах № 352/446/22 та № 334/619/23 суди встановили відсутність умислу та корисливого мотиву, що призвело до виправдання, у справі № 601/388/23 умисел доведено через порушення процедур (самостійна сплата збору), проте у справах № 335/7099/25 та № 331/1475/19 умисел не встановлений, що вказує на гіпотетичний характер обвинувачень. Необхідність доведення прямого умислу підтверджується міжнародним досвідом, наприклад, Індонезією, де нотаріус відповідає за підробку лише за умисел або співучасть, а не за просту недбалість [14, с. 5].

По-п'яте, суб'єкт – особа з правом доступу, – нотаріус чи реєстратор формально підпадає під цю категорію, але законодавець одночасно надає повноваження й робить суб'єктом кримінального правопорушення, що породжує нелогічність: законне використання доступу може кваліфікуватися як перевищення, проблема посилюється універсальністю ст. 362 КК України, яка охоплює як кіберзлочини (хакерські атаки), так і службові зловживання, на відміну від спеціалізованих норм ст. 364 чи ст. 368 КК України, що створює системну прогалину законодавства [5, с. 124–126].

У результаті аналізу судової практики можна дійти висновків, що дії нотаріусів та реєстраторів за ст. 362 КК України часто не містять складу кримінального правопорушення через відсутність умислу, шкоди чи несанкціонованого доступу (винятком є кейс із доведеним порушенням процедури, де кваліфікація все ж спірна). Виправдувальні вироки через відсутність умислу підкреслюють потребу в професійних стандартах, аналогічно до пропозицій щодо саморегулювання судових експертів, де кодекс етики та контроль якості запобігають упередженості [15, с. 4].

Отже, проблема насамперед корениться в нечіткості норми, що потребує її законодавчого уточнення: введення окремої статті для зловживань уповноваженими особами, уніфікації практики через постанови Пленуму Верховного Суду та посилення доктринального тлумачення суб'єктивної сторони – такі, на нашу думку, заходи забезпечать баланс між охороною інформаційної безпеки та захистом професійної діяльності.

Напрями покращення кримінально-правового регулювання у сфері доступу до державних реєстрів

Проведеним нами оглядом рішень Вознесенівського районного суду м. Запоріжжя від 29.07.2025 р. у справі № 335/7099/25, де нотаріусу інкриміновано

зміну відомостей у ЄДР на підставі формально відповідних документів без доведеного умислу чи шкоди системі, встановлено, що така кваліфікація часто перетворює корпоративні чи адміністративні спори на кримінальні провадження, де об'єкт посягання – нормальне функціонування автоматизованих систем – фактично не постраждав, а справа зводиться до тлумачення формальних порушень [4]. На нашу думку, для усунення цих колізій доцільно визначити напрями вдосконалення кримінально-правового регулювання, спрямовані на забезпечення принципу правової визначеності та балансу між охороною інформаційної безпеки та захистом суб'єктів реєстраційних процедур.

По-перше, законодавче уточнення об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 362 КК України, де поняття «несанкціонованих дій» має бути конкретизоване через пряме закріплення критеріїв, таких як вихід за межі обсягу та мети доступу, наданого посадовою інструкцією чи профільним законодавством, – адже доктрина вже трактує несанкціонованими лише вчинки, позбавлені будь-якого правового підґрунтя, однак відсутність чіткого формулювання в диспозиції норми залишає простір для суб'єктивних інтерпретацій у правозастосуванні, як це виявляється у справах про внесення змін на підставі документів, де перевірка достовірності не входить до обов'язків реєстратора.

По-друге, введення окремої норми КК України для регулювання перевищення повноважень уповноваженими особами з доступом до реєстрів, наприклад, у разі доведеної змови з клієнтом для внесення змін на підставі завідомо підроблених документів, що дозволило б відмежувати такі службові зловживання від технічних посягань на автоматизовані системи, на відміну від універсальної конструкції ст. 362 КК України, яка охоплює як зовнішні хакерські атаки, так і внутрішні порушення процедур, тим самим усуваючи доктринальне змішання понять і забезпечуючи пропорційність відповідальності. Така норма повинна враховувати гарантії нотаріальної діяльності, зокрема судовий контроль та незалежність, пропонується вдосконалення механізму контролю для захисту від порушень [16, с. 7].

По-третє, інтеграція технічних та освітніх заходів для профілактики зловживань, зокрема впровадження автоматичних фільтрів у державні реєстри для виявлення потенційних підробок документів чи аномалій у реєстраційних діях, поєднане з обов'язковим підвищенням кваліфікації нотаріусів та реєстраторів щодо ризиків кримінальної відповідальності, – адже практика показує, що значна частина інкримінацій зумовлена недосконалістю систем перевірки, а не свідомим умислом, що вимагає комплексного підходу до

реформування не лише кримінального, а й адміністративного законодавства [2, с. 282]. Аналогічно до пропозицій щодо синхронізації Реєстру судових експертів з UJITS та введення комп'ютеризованого відбору експертів, у ЄДР доцільно впровадити автоматичні фільтри на основі алгоритмів, що враховують навантаження, спеціалізацію та історію дій користувача [17, с. 4].

По-четверте, уніфікація судової практики через постанови Пленуму Верховного Суду з чіткими орієнтирами щодо застосування ст. 362 КК України, де акцент робиться на обов'язковості доведення прямого умислу на заподіяння шкоди системі чи інтересам держави, без якого склад кримінального правопорушення відсутній, – це дозволило б усунути хаотичність поточних тлумачень і забезпечити послідовність у відмежуванні правомірних дій від злочинних, як це необхідно для реалізації принципу зрозумілості закону.

У підсумку, вдосконалення кримінально-правового регулювання у сфері доступу до державних реєстрів має ґрунтуватися на принципах диференціації складів кримінальних правопорушень, пропорційності відповідальності та превентивних механізмів, що, на нашу думку, не лише усуне колізії при застосуванні ст. 362 КК України, а й посилить ефективність протидії реальним кіберзагрозам, водночас захистивши професійну діяльність нотаріусів та реєстраторів від необґрунтованого тиску, – інакше універсальність норми продовжуватиме перетворювати її на інструмент для вирішення не кримінальних, а цивільно-правових чи адміністративних спорів, що суперечить сутності кримінального права як засобу охорони найважливіших суспільних відносин.

Висновки

Аналіз норм КК України та практики їх застосування у справах про несанкціоновані дії з інформацією в державних реєстрах, зокрема ЄДР, виявляє колізію між змістом ст. 362 КК України та її використанням. Нотаріуси й реєстратори нерідко стають суб'єктами кримінального переслідування за виконання професійних обов'язків, хоча шкода системі не доведена, а умисел на зловживання не встановлюється поза розумним сумнівом. Це свідчить про надмірну універсальність норми, яка, попри призначення для протидії кіберзлочинам – як-от несанкціоноване проникнення – застосовується до процедурних порушень, перетворюючи адміністративні спори на кримінальні [2, с. 280].

Проведеним нами оглядом доктрини встановлено, що ст. 362 КК України поєднує несумісні функції: охорону інформації та регулювання професійних зловживань, що спричиняє ризик необґрунтованої криміналізації звичайної діяльності, де прямий умисел не завжди доведений, а об'єктивна сторона обмежується формальними помилками [10].

З нашої точки зору, це вимагає законодавчого уточнення складу правопорушення – відокремлення кіберзлочинів від перевищення повноважень, із уведенням окремої норми, подібної до ст. 364 КК України. Рациональніше посилити адміністративну відповідальність і впровадити технічні гарантії, зокрема, автоматизовані перевірки документів, що зменшить упередженість у кваліфікації.

Кримінальна відповідальність має застосовуватися лише за дійсно суспільно небезпечні діяння, інакше ст. 362 КК України залишатиметься інструментом тиску, а не захисту суспільних відносин. На нашу думку, доктринальний перегляд і законодавче уточнення норми забезпечать баланс між протидією кіберзагрозам і захистом прав суб'єктів професійної діяльності.

Список використаних джерел

- [1] Мирза С. С. Юридична відповідальність нотаріуса за правом України: теоретико-правовий аспект. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 2 (80). С. 331–336. <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.2.58>.
- [2] Дяковський О. С., Мороз С. С. Шляхи вдосконалення адміністративно-правового статусу нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С. 279–282. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/64>.
- [3] Шерстньова В. Нотаріус як суб'єкт в кримінальному праві. *Держава і суспільство: сучасні виклики та пошук рішень* : зб. матеріалів III Всеукр. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 16 трав. 2024 р.). Київ : КТГГ, 2024. С. 573–577.
- [4] Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України до ст. 362. *Мего-Інфо. Юридичний портал № 1*. URL: <http://mego.info/node/1296>.
- [5] Дудоров О. О., Каменський Д. В., Титаренко С. С. Кримінально-правова оцінка зловживань державних реєстраторів у контексті протидії рейдерству. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 1 (118). С. 118–130. <https://doi.org/10.33270/01211181.118>.
- [6] Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 22.10.2025).
- [7] Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15> (дата звернення: 17.10.2025).
- [8] Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення: 22.10.2025).
- [9] Кримінальна відповідальність за несанкціонований доступ до реєстрів – нотаріуси застерігають від колапсу у сфері держреєстрації. *Судово-юридична газета*. 2023. URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/305853-ugolovnaya-otvetstvennost-zanesanktsionirovannyu-dostup-k-reestram-notariusy-predosteregayut-ot-kollapsa-v-sfere-gosregistratsii> (дата звернення: 11.10.2025).
- [10] Тализіна Я. Чи можна кваліфікувати внесення недостовірної інформації в автоматизовану інформаційну систему за ст. 362 КК? *Адвокат Пост*. 08.04.2025. URL: <https://advokatpost.com/chy-mozhna-kvalifikuvaty-vnesennia-nedostovirnoi>

informatyii-v-avtomatyzovanu-informatsijnu-systemu-za-st-362-kk-iana-talyzina/ (дата звернення: 04.10.2025).

- [11] Курман О. В. Проблемні питання обставин вчинення несанкціонованих дій з інформацією, яка обробляється в електронному вигляді. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 5. С. 310–312. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-5/74>.
- [12] Порядок державної реєстрації юридичної особи. *WikiLegalAid*. URL: https://legalaid.wiki/index.php/Порядок_державної_реєстрації_юридичної_особи.
- [13] Нотаріальна палата України: Кримінальна відповідальність нотаріусів за ст. 362 КК. *Нпу.ua*. 21.02.2024. URL: <https://npu.ua/news/stop10242/> (дата звернення: 22.10.2025).
- [14] Lestari F. A. Criminal Liability for Notaries Those Involved in Document Forgery. *Journal of Indonesia Law & Policy Review*. 2025. Vol. 7. № 1. P. 1–11. <https://doi.org/10.56371/jirpl.v7i1.514>.
- [15] Martynenko N. Establishing a system of professional self-government of forensic scientists in Ukraine. *Forensic Science International: Reports*. 2025. Vol. 11. 100412. <https://doi.org/10.1016/j.fsir.2025.100412>.
- [16] Chyzhmar K. Guarantees of notarial activities: concept and content. *Entrepreneurship. Economy and Law*. 2023. Vol. 1. P. 5–12. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2023.1.01>.
- [17] Martynenko N. Digitalisation of forensic expert activity in Ukraine: Organisational and legal framework. *Forensic Science International: Synergy*. 2025. Vol. 10. 100578. <https://doi.org/10.1016/j.fsisyn.2025.100578>.

References

- [1] Myrza, S.S. (2023). Legal responsibility of a notary under Ukrainian law: Theoretical-legal aspect. *State and Regions. Series: Law*, 2(80), 331-336. <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.2.58>.
- [2] Diakovskiy, O.S., & Moroz, S.S. (2025). Ways to improve the administrative-legal status of a notary as a subject of state registration. *Juridical scientific and electronic journal*, 3, 279-282. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/64>.
- [3] Sherstnova, V. (May 16, 2024). Notary as a subject in criminal law. In *State and society: modern challenges and the search for solutions: collection of materials of the III All-Ukrainian Scientific-Theoretical Conference*. Kyiv (pp. 573-577). Kyiv: KTGG.
- [4] Scientific and practical commentary to the Criminal Code of Ukraine to Article 362. *Mego-Info. Legal portal No. 1*. Mego-Info. Legal portal No. 1. Retrieved from <http://mego.info/node/1296>
- [5] Dudorov, O.O., Kamenskyi, D.V., & Tytarenko, S.S. (2021). Criminal-law assessment of abuses by state registrars in the context of countering raiding. *Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 1, 118-130. <https://doi.org/10.33270/01211181.118>.
- [6] Criminal Code of Ukraine No. 2341-III. (April 5, 2001). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
- [7] Law of Ukraine No. 755-IV "On State Registration of Legal Entities, Individual Entrepreneurs and Public Formations". (May 15, 2003). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.
- [8] Law of Ukraine No. 3425-XII "On Notary". (September 2, 1993). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>.

- [9] Criminal liability for unauthorized access to registers – notaries warn of collapse in the field of state registration. (July 16, 2024). Judicial-Legal Newspaper in Ukraine. Retrieved from <https://sud.ua/uk/news/ukraine/305853-ugolovnaya-otvetstvennost-za-nesanktsionirovannyi-dostup-k-reestram-notariussy-predosteregayut-ot-kollapsa-v-sfere-gosregistratsii>.
- [10] Talyzina, Ya. Can the entry of unreliable information into an automated information system be qualified under Article 362 of the Criminal Code? (April 08, 2025.). *Advokat Post*. Retrieved from <https://advokatpost.com/chy-mozhna-kvalifikuvaty-vnesennia-nedostovirnoi-informatsii-v-avtomatyzovanu-informatsijnu-sistemu-za-st-362-kk-iana-talyzina/>.
- [11] Kurman, O.V. (2019). Problematic issues of circumstances of committing unauthorized actions with information processed electronically. *Legal Scientific Electronic Journal*, 5, 310-312. Retrieved from http://www.lsej.org.ua/5_2019/84.pdf.
- [12] Procedure for state registration of a legal entity. *WikiLegalAid*. Retrieved from https://legalaid.wiki/index.php/Порядок_державної_реєстрації_юридичної_особи
- [13] Notary Chamber of Ukraine: Criminal liability of notaries under Article 362 of the Criminal Code. (February 21, 2024). *Npu.ua*. Retrieved from <https://npu.ua/news/stop10242/>.
- [14] Lestari, F.A. (2025). Criminal liability for notaries those involved in document forgery. *Journal of Indonesia Law & Policy Review*, 7(1), 1-11. <https://doi.org/10.56371/jirpl.v7i1>.
- [15] Martynenko, N. (2025). Establishing a system of professional self-government of forensic scientists in Ukraine. *Forensic Science International: Reports*, 11, 100412. <https://doi.org/10.1016/j.fsir.2025.100412>.
- [16] Chyzhmar, K. (2023). Guarantees of notarial activities: Concept and content. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 1, 5-12. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2023.1.01>
- [17] Martynenko, N. (2025). Digitalisation of forensic expert activity in Ukraine: Organisational and legal framework. *Forensic Science International: Synergy*, 10, 100578. <https://doi.org/10.1016/j.fsisyn.2025.100578>.

Антон Олександрович Байда

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри кримінального права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

61024, вул. Григорія Сковороди, 77, Харків, Україна

e-mail: a.o.bayda@nlu.edu.ua

ORCID 0000-0002-5532-899X

Софія Олександрівна Усова

студентка факультету слідчої та детективної діяльності

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

61024, вул. Григорія Сковороди, 77, Харків, Україна

e-mail: s.o.usova@nlu.edu.ua

ORCID 0009-0005-3252-6108

Anton O. Bayda

Ph.D. in Law, Associate Professor
Associate Professor of the Department of Criminal Law
Yaroslav Mudryi National Law University
61024, 77 Hryhoriia Skovorody Str., Kharkiv, Ukraine
e-mail: a.o.bayda@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0002-5532-899X

Sofia O. Usova

Student of the Faculty of Investigative and Detective Activities
Yaroslav Mudryi National Law University
61024, 77 Hryhoriia Skovorody Str., Kharkiv, Ukraine
e-mail: s.o.usova@nlu.edu.ua
ORCID 0009-0005-3252-6108

Рекомендоване цитування: Байда А. О., Усова С. О. Кримінальна відповідальність нотаріусів та державних реєстраторів за неправомірні дії у сфері державної реєстрації. *Проблеми законності*. 2025. Вип. 171. С. 178–194. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.171.345148>.

Suggested Citation: Bayda, A.O., & Usova, S.O. (2025). Criminal Liability of Notaries and State Registrars for Unlawful Actions in the Field of State Registration. *Problems of Legality*, 171, 178-194. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.171.345148>.

Статтю подано: 21.10.2025

Доопрацьовано: 27.11.2025

Схвалено до друку: 18.12.2025

Опубліковано: 29.12.2025